

MASOFAVIY TA'LIMNING RIVOJLANISH ISTIQBOLLARI: YETAKCHI MAMLAKATLAR TAJRIBASI

Karimova Sarvinoz Hojiqurbonovna

*Buxoro viloyati Kogon tumani
4-umumta'lim maktabi o'qituvchisi*

Kirish

Masofaviy ta'lim (MT) zamonaviy ta'lim tizimlarining ajralmas qismiga aylanib bormoqda, uning doirasi va ta'siri doimiy ravishda kengayib bormoqda. Tarixiy jihatdan sirtqi kurslardan boshlangan bu ta'lim shakli hozirda internet, interaktiv multimediya va sun'iy intellekt kabi ilg'or texnologiyalar bilan boyitilgan "uchinchi" va "to'rtinchi" avlod ta'lim tizimlariga o'tmoqda. Ushbu tadqiqodda global miqyosda elektron ta'lim bozorining o'sish dinamikasi, uning asosiy afzalliklari va yetakchi mamlakatlar – AQSh, Buyuk Britaniya va Avstraliyaning tajribalari tahlil qilinadi. Maqsad, ushbu tajribalardan kelib chiqqan holda masofaviy ta'limni rivojlantirish bo'yicha umumiy xulosalar va tavsiyalar ishlab chiqishdan iborat.

I. Masofaviy ta'limning asosiy afzalliklari va global istiqbollari

Masofaviy ta'lim, geografik masofadan qat'i nazar, talabalar va o'qituvchilar o'rtasidagi aloqani ta'minlaydigan ta'lim shakli bo'lib, bir qator muhim afzalliklarni taklif etadi:

- **Moslashuvchanlik va qulaylik:** Bu ta'limning asosiy ustunligi bo'lib, talabalarga o'qishni ish, oila va shaxsiy hayot bilan uyg'unlashtirish imkonini beradi. Shuningdek, u geografik cheklolarni bartaraf etib, dunyoning istalgan nuqtasidan turib turli dasturlarga kirishni ta'minlaydi.

- **Iqtisodiy samaradorlik:** Onlayn ta'lim an'anaviy ta'limga nisbatan kamroq xarajat talab qiladi, bu esa ta'lim olishni kengroq jamoatchilik uchun arzonlashtiradi.

- **Karyera o'sishi va ko'nikmalarni rivojlantirish:** Onlayn ta'lim karyera o'sishiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, onlayn o'quvchilarning 68% ishda o'sishga erishgan bo'lsa, 42% maoshining oshganini qayd etgan.

- **O'quv natijalarining yaxshilanishi:** Ba'zi tadqiqotlarga ko'ra, onlayn talabalar an'anaviy talabalarga nisbatan 25-60% ko'proq ma'lumotni o'zlashtirishi mumkin. Shuningdek, talabalarining 75% onlayn ta'limni yuzma-yuz ta'limdan kam bo'lmagan yoki undan yuqori sifatli deb baholaydi.

Global bozor hajmi va o'sish prognozlari

Global elektron ta'lim bozori portlovchi o'sishni boshdan kechirmoqda. 2022 yilda 399 mlrd dollarni tashkil etgan bu bozor hajmi 2032 yilga kelib 1 trln dollarga yetishi prognoz qilinmoqda (Global Market Insights, 2024). Bu o'sish nafaqat

texnologiya va infratuzilmaga sarmoyalarni, balki yangi ish o'rinlari yaratilishini, ta'lim xizmatlari eksportini va mamlakatlar iqtisodiyotiga sezilarli hissa qo'shilishini anglatadi. Bugungi kunda dunyo universitetlarining 98% onlayn kurslarni taklif etadi, bu esa bu ta'lim turining global miqyosda institutsionallashuvini ko'rsatadi.

II. Yetakchi mamlakatlar tajribasi: tahlil va xulosalar

A. Amerika Qo'shma Shtatlari

AQSh masofaviy ta'lim sohasida jahon yetakchisi hisoblanadi. 2024 yil kuzida kollej talabalarining 54% (10,1 million) kamida bitta onlayn kursda qatnashgan, 26% (4,9 million) esa to'liq onlayn ta'lim olgan. Aspirantlarning 39% faqat onlayn o'qishni afzal ko'radi. AQShda onlayn ta'lim ekotizimi Thinkific, Coursera, edX kabi yirik platformalar va sun'iy intellekt (AI) texnologiyalari bilan qo'llab-quvvatlanadi. AI bozori yillik 47% o'sish bilan rivojlanmoqda va shaxsiylashtirilgan o'quv rejalari hamda murabbiylik funksiyalarini taklif etmoqda.

Shu bilan birga, AQSh tajribasi bir nechta muammolarni ham ko'rsatadi. An'anaviy onlayn kurslar va universitetlarda bitirish ko'rsatkichlari 10-15% ni tashkil etadi, murabbiylikni o'z ichiga olgan dasturlarda esa bu ko'rsatkich 70% dan oshadi. Bu o'zaro aloqa va qo'llab-quvvatlashning muhimligini ko'rsatadi. K-12 darajasida ham yakunlash ko'rsatkichi (50%) milliy o'rtacha ko'rsatkichdan (84%) sezilarli darajada past.

B. Buyuk Britaniya

Buyuk Britaniya masofaviy ta'limning asoschilaridan biri hisoblanadi. 1965 yilda tashkil etilgan Ochiq universitet (OU) onlayn ta'limda inqilob qildi. 2023-24 o'quv yilida 52 345 bakalavriat va 78 065 magistratura xalqaro talabalari masofadan o'qigan. Buyuk Britaniyada yashovchi magistratura talabalarining qariyb 28% onlayn ta'lim oladi. Mamlakat hukumati onlayn ta'lim resurslarini rivojlantirishga 100 mln funt sterling sarmoya kiritgan va SAP SuccessFactors Learning kabi ilg'or texnologiyalardan foydalanadi.

Biroq, Buyuk Britaniya tajribasida ham muammolar mavjud. Ochiq universitetda bitirish ko'rsatkichi atigi 20% ni tashkil etadi. Shuningdek, BAME (qora, osiyolik va etnik ozchilik) talabalari uchun modul va imtihonlarni topshirish ko'rsatkichlari oq tanli talabalarga nisbatan sezilarli darajada past, bu esa tizimli tengsizliklar mavjudligini ko'rsatadi. Shunga qaramay, Buyuk Britaniya uchun ta'lim eksporti muhim iqtisodiy omil bo'lib, 2021 yilda 21,7 mlrd funt sterlingga baholangan.

C. Avstraliya

Avstraliya masofaviy ta'limda uzoq tarixga ega bo'lib, bu uning ulkan geografik masofalari bilan bog'liq. COVID-19 pandemiyasi davrida virtual ro'yxatga olish 300% ga oshdi. Hozirda onlayn talabalarining 38% ni qishloq joylardan kelgan o'quvchilar tashkil etadi. Milliy keng polosali tarmoq (NBN) kabi texnologik infratuzilma ta'lim natijalariga ijobiy ta'sir ko'rsatmoqda.

Biroq, Avstraliyada ham yakunlash ko'rsatkichlari muammosi jiddiy. Onlayn talabalar uchun o'qishni tashlab ketish ko'rsatkichi yuzma-yuz talabalarga nisbatan 20% yuqori. Shuningdek, ish beruvchilarning onlayn diplomlarga bo'lgan ishonchida 22% tafovut mavjud. Raqamli tafovut ham dolzarb muammo bo'lib, past ijtimoiy-iqtisodiy qatlamlardagi aholi uchun internetga kirish cheklangan bo'lib qolmoqda. Avstraliya uchun ta'lim eksporti mamlakatning uchinchi yirik eksport manbaini tashkil etadi.

III. Xulosalar va tavsiyalar

Tahlil etilgan tajribalar asosida masofaviy ta'limning kelajagini shakllantiruvchi quyidagi asosiy xulosalarni ajratish mumkin:

1. **Raqamli tenglikka ustuvorlik berish:** Hukumatlar va ta'lim muassasalari keng polosali internetga va qurilmalarga kirishga, ayniqsa yetarlicha xizmat ko'rsatilmagan hududlarda va zaif aholi guruhlari uchun sarmoya kiritishda davom etishlari kerak. Bu maqsadli subsidiyalar dasturlari va raqamli savodxonlik tashabbuslarini o'z ichiga olishi kerak, bu esa texnologik infratuzilma barcha fuqarolar tomonidan samarali foydalanish imkoniyati bilan birga bo'lishini ta'minlaydi.

2. **O'zaro aloqaga yo'naltirilgan pedagogik dizaynga sarmoya kiritish:** Onlayn kurs ishlab chiquvchilari va o'qituvchilar yuqori interaktiv o'quv muhitlarini yaratishga ustuvor ahamiyat berishlari kerak. Bu turli multimediya formatlaridan foydalanishni, interaktiv elementlarni (so'rovnomalar, chatlar, guruh darslari) kiritishni, shuningdek, talabalar va o'qituvchilar o'rtasida muntazam va mazmunli o'zaro aloqani ta'minlashni o'z ichiga oladi. Murabbiylik va javobgarlik mexanizmlarini o'z ichiga olgan modellar yakunlash ko'rsatkichlarini oshirish uchun kengaytirilishi kerak.

3. **Gibrid modellarni va moslashuvchanlikni rivojlantirish:** Talabalarning moslashuvchanlikka bo'lgan afzalliklarini tan olgan holda, talabalarga o'qishni boshqa hayotiy majburiyatlar bilan muvozanatlash imkonini beruvchi gibrid va to'liq onlayn modellar rivojlantirilishda davom etishi kerak.

4. **Sun'iy intellekt va ilg'or texnologiyalarni integratsiyalash:** Shaxsiylashtirilgan o'qitish, ma'muriy vazifalarni avtomatlashtirish va adaptiv kontentni taqdim etish uchun sun'iy intellektning salohiyati o'rganilishi va joriy etilishi kerak. Biroq, bu axloqiy jihatlarni hisobga olgan holda va texnologiyalar insoniy o'zaro aloqa va pedagogik yordamni to'ldirishini, almashtirmasligini ta'minlagan holda amalga oshirilishi kerak.

5. **AI va ilg'or texnologiyalarni integratsiyalash:** Shaxsiylashtirilgan o'qitish, ma'muriy vazifalarni avtomatlashtirish va adaptiv kontentni taqdim etish uchun sun'iy intellektning salohiyati o'rganilishi va joriy etilishi kerak. Biroq, bu axloqiy jihatlarni hisobga olgan holda va texnologiyalar insoniy o'zaro aloqa va

pedagogik yordamni to'ldirishini, almashtirmasligini ta'minlagan holda amalga oshirilishi kerak.

Ushbu tavsiyalar masofaviy ta'limni shunchaki texnologik xizmatdan farqli o'laroq, iqtisodiy o'sish, ishchi kuchining raqobatbardoshligini oshirish va global hamkorlikka hissa qo'shishga qodir strategik milliy aktiv sifatida ko'rib chiqishga yordam beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. https://en.wikipedia.org/wiki/Distance_education (murojaat qilingan sana 2025-yil 12 avgust).
2. <https://www.bestcolleges.com/research/online-learning-statistics/> (murojaat qilingan sana 2025-yil 12 avgust).
3. <https://www.usa.edu/blog/benefits-of-online-learning/> (murojaat qilingan sana 2025-yil 12 avgust).
4. <https://www.newamerica.org/education-policy/edcentral/financial-implications-shift-online-learning/> (murojaat qilingan sana 2025-yil 12 avgust).
5. <https://entrepreneurshq.com/online-learning-statistics/> (murojaat qilingan sana 2025-yil 12 avgust).
6. <https://www.london.ac.uk/study/where-study/online-learning> (murojaat qilingan sana 2025-yil 12 avgust).
7. <https://www.araratwellness.com.au/article/the-rise-of-online-learning-benefits-drawback> (murojaat qilingan sana 2025-yil 12 avgust).
8. <https://www.austriaeducation.info/distance-education/top-distance-learning-countries>. (murojaat qilingan sana 2025-yil 12 avgust).